

טעם לבקיאותו של רב יוסף בתרגום

בגמרא במסכת גיטין (ס:) דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב (שמות לד כו) "כתוב לך את הדברים האלה", וכתב (שם) "כי על פי הדברים האלה", הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה [דברים שאמרת לך בכתב, אי אתה רשאי למוסרם לישראל על פה. רש"י], דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומן בכתב [מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן לכתוב אלא מפני שהתורה משתכחת]. דבי רבי ישמעאל תנא, "אלה" – אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות.

ובגמרא במסכת בבא קמא (ג:) מבארת הגמרא את הכתוב בספר עובדיה (א ו) "איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו": כדמתרגם רב יוסף, אכדין איבליש עשו אגלין מטמורה. והתוספות (ד"ה כדמתרגם) הביאו שיש שפירשו שרב יוסף דוקא ידע התרגום לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה, ולכך היה אומר תרגום.

והתוספות סותרים את דבריו, שהרי מבואר בגמרא (גיטין ס.) שמשום "עת לעשות לה" מותר לומר דברי תורה שבכתב בעל פה, "ואין לך עת לעשות גדול מזה". ולכן מפרשים התוספות באופן אחר, שנקטה הגמרא רב יוסף דוקא "לפי שהיה בקי בתרגום, שיש כמה ענייני תרגום", אבל לא מחמת היותו סומא, אלא שהיה בקי בתרגום.

ראיית התוספות שדברים שבכתב נקראים על פה בלשון אחר מדמתרגם רב יוסף

ובמשנה במסכת שבת (קטו.) שנינו: כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה. ובגמרא: איתמר, היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר - אין מצילין אותן מפני הדליקה, ורב חסדא אמר - מצילין אותן מפני הדליקה. אליבא דמאן דאמר 'ניתנו לקרות בהן' – דכולי עלמא לא פליגי דמצילין, כי פליגי אליבא דמאן דאמר 'לא ניתנו לקרות בהן' וכו'. ורש"י מפרש שדעת הסובר 'לא ניתנו לקרות בהן' הוא רשב"ג הסובר (מגילה ח:) שלא התיח לכתוב ספרים אלא יונית ולא בכל לשון.

והתוספות (ד"ה לא ניתנו) העירו שהרי לא נחלקו רשב"ג ורבנן אלא אם ניתנו 'ליכתב' בכל לשון, ואילו הגמרא בשבת דנה אם ניתנו 'לקרות'. והתוספות מביאים את ביאורו של הרב פור"ת שביאר שדין הקריאה תלוי בדין הכתיבה: דהיינו טעמא, כיון דלא ניתנו ליכתב אסור לקרות בהן, משום דדברים שבכתב אסור לאומן בעל פה. והקשו התוספות על דבריו, שהרי כיון שאינו אומן בלשון הקודש אלא באותו לשון הכתוב בו ממילא אין בכך איסור של 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה'. והתוספות מביאים ראייה לדבריהם, מדמתרגם רב יוסף, הרי שכיון שלא אמר את הכתוב בלשון הקודש אלא בלשון תרגום שוב אין בו איסור של 'דברים שבכתב'.

והמהרש"א על אתר מעיר שכל דברי התוספות בשבת הם כדעת המפרשים שהביאו התוספות בבבא קמא שהטעם ששנה רב יוסף בלשון תרגום היתה מחמת היותו סומא וכדי שלא יאמר דברים שבכתב בעל פה, אבל לפי מה שדחו התוספות שמותר היה לרב יוסף אף לקרות דברים שבכתב ממש על פה – כיון ש'עת לעשות לה' הפרו תורתך – ורב יוסף היה בקי בתרגום ולא מחמת שלא יכול היה לקרוא דברים שבכתב, לפי זה אין עוד מקום לדברי התוספות בשבת, שכן אפשר לומר שבאמת קריאת דברי תורה אפילו בלשון תרגום אסורה, ומה שקרא רב יוסף תרגום היה מחמת דין 'עת לעשות לה'.

הערת המהרש"א שרב יוסף עצמו אינו סובר מההיתר של עת לעשות לה'

והנה לדברי התוספות בשבת, חזרה למקומה הערת התוספות בבבא קמא שאין לבאר שרב יוסף קרא תרגום מדין 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה' שהרי 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'. וכתב המהרש"א שבאמת אין זה קושיא, שכן מקור היתר זה משום עת לעשות לה' מבואר בגמרא בגיטין, ושם איתא: רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו, האי ספר אפטרותא אסור למקרי ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב. מר בר רב אשי אמר, לטלטולי נמי אסור, מאי טעמא, דהא לא חזי למיקרי ביה. והגמרא מסיקה שלא כדעתם: ולא היא, שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה. דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש מעיני בספרא דאגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב, אלא כיון דלא אפשר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', הכי נמי כיון דלא אפשר 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', ע"כ. הרי מבואר שלדעת רב יוסף אין אומרים היתר זה של עת לעשות לה', ומכאן זה אסור לקרוא בשבת בספר אפטרותא, ואם כן אי אפשר עוד לפרש שרב יוסף קרא דברים שבכתב אף שהיה סומא מכח היתר זה, ואם כן יש לומר שמה שקרא תרגום היה מחמת היותו סומא.

ובאמת שדברי התוספות בבבא קמא מופלאים, הלא רב יוסף עצמו כלל אינו סובר מההיתר זה של עת לעשות לה', וכיצד מפרשים התוספות שע"כ רב יוסף היה בקי בתרגום, ולא היה טעמו כדי שלא לקרות על פה דברים שבכתב, כי אם לא כן היה יכול לקרות גם תורה שבכתב ממש מכח היתר זה – והרי לפי דעתו אין כלל היתר זה של עת לעשות לה'.

ובעיקר הדבר יש להבין במה נחלקו התוספות והרב פור"ת, שלדעת התוספות קריאה בספר הכתוב בלשון אחר אין בה משום 'דברים שבכתב', ואילו לדעת הרב פור"ת הרי זה בכלל האיסור של 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה'.

מחלוקת התוספות ורבינו גרשום אם 'דברים שבכתב' כולל אף נביאים וכתובים

והנה דרשה זו של רבי יהודה בר נחמני מתורגמנו של ריש לקיש, מובאת גם בגמרא בתמורה (יד:), ושם מקשים התוספות (ד"ה דברים): ואם תאמר, היכי קאמרין מזמורים על פה. ומיישבים התוספות: ויש לומר, דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש. ועדיין מקשים התוספות: אמנם קשה היכי קרינן 'ויושע' וקריאת שמע. ומיישבים: ויש לומר אין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן.

דברים

שבכתב

אי אתה

רשאי

לאומרם

על פה

יום ראשון כ"א חשוון

בבא קמא דף ג

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

ויישובם הראשון של התוספות הוא שלא נאמר דין 'דברים שבכתב א"א רשאי לאומרו על פה' אלא לענין חמשה חומשי תורה ולא לענין נביאים וכתובים, וכמו שהוסיף השיטה מקובצת בגירסת התוספות: 'דעדין לא היו נביאים וכתובים'. וכונתו שציווי התורה 'כתוב לך את הדברים האלה' נאמר רק על הדברים שהיו כתובים באותה שעה – על חמשה חומשי תורה, ולא על כתובים שנוספו לאחר זמן.

אמנם בדברי התוספות בבבא קמא ובשבת מפורש להדיא שאינם סוברים חילוק זה, שהרי התוספות בבבא קמא דנים האם קרא רב יוסף תרגום כדי שלא לעבור על איסור 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה', וכן בשבת נקטו התוספות בפשטות שמטעם זה קרא רב יוסף תרגום. והלא רב יוסף קרא תרגום בנביאים ולא בתורה שבכתב, שהרי הפסוק 'איך נחפשו עשו נבעו מצפוני' שעלו מביאה הגמרא את תרגומו של רב יוסף, הוא פסוק בספר עובדיה. אלא ודאי מוכח שדעת התוספות שם שדין 'דברים שבכתב' נאמר אף על כל כתבי הקודש, אף אותם שלא נכתבו בשעת ציווי ה' על כתיבת 'הדברים האלה'. וכך גם מבואר בפירוש רבינו גרשום בתמורה (שם) שכתב: דברים שבכתב, תורה נביאים וכתובים.

חקירת הגרי"ז אם איסור לימוד על פה הוא דין נוסף או פועל יוצא מדין הכתיבה

והגרי"ז (חיידושים, תמורה שם ובסוטה מ:) תמה על דברי התוספות בב"ק ועל דעת רגמ"ה, שכן לכאורה דברי התוספות מבוארים היטב וכמש"כ השיטה שבעת הציווי 'כתוב לך את הדברים האלה' לא היו כלל נביאים וכתובים, וכיצד נפרש שאף הם בכלל האיסור.

וכתב לבאר מחלוקתם על פי מה שיש להקדים ולחקור בעיקר דין 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה'. שבאופן אחד יש לומר שבפסוק 'כתוב לך את הדברים האלה' נאמר שני דינים בתורה, א' דין כתיבה. ב' איסור לימוד על פה, שצריך לקחתה דוקא מן הכתב. ואם אכן זהו פירוש הכתוב, הרי דברי התוספות צדקו שאין נביאים וכתובים אמורים בכלל, כיון שלא היו באותה שעה.

אמנם יש לפרש את עיקר דין הגמרא באופן אחר, והוא שבפסוק לא שמענו אלא דבר אחד - שדין התורה הוא 'ליכתב', ויש דין כתיבה בחמשה חומשי תורה, ואילו האיסור לאומרו על פה אינו איסור נפרד המפורש אף הוא בכתב, אלא הוא איסור אחד עם ציווי הכתיבה, שבכך שציוויה תורה על כתיבת התורה, בזה גופא נאמר שיכתבם דוקא ולא יאמרו על פה. וכך למדו התוספות בב"ק ורבינו גרשום, ולכן נקטו שכיון שניתנו הנביאים וכתובים ברחוק הקודש על מנת להיות אף הם 'תורה שבכתב', הרי ממילא נאמר בהם גם האיסור לאומרו על פה, כי אע"פ שהפסוק 'כתוב לך' לא נאמר על נביאים וכתובים שלא היו באותו זמן, הרי סוף סוף כיון שיש על הנביאים וכתובים דין 'כתיבה' זה הדין עצמו אוסר 'אמירה על פה'.

ביאור מחלוקת הרב פור"ת והתוספות אם יכול לקרות תרגום על פה ע"פ חקירה זו

ולכאורה אפשר לתלות בחקירה זו גם את מחלוקת התוספות והרב פור"ת בתוספות בשבת, במה שנחלקו אם מותר לקרות בספר שנכתב שלא כדון בכל לשון, או שיש בזה משום 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה'. ודעת התוספות "דאין זה אי אתה רשאי לאומרו בעל פה, כיון שאינו אומרו בלשון הקודש אלא באותו לשון כשהן כתובין". והנה כבר נתבאר שמדברי התוספות מוכח שדין 'דברים שבכתב' נאמר גם בנביאים וכתובים, שאם לא כן אין ראייה מדמתרגם רב יוסף, כיון שתרגומו הוא על נביאים. ועוד נתבאר בדברי הגרי"ז שדעת הסוברים שדין זה נאמר גם בנביאים וכתובים הוא משום שלא נאמר איסור על אמירת דברי תורה בעל פה, אלא כל האיסור הוא רק מדין הכתיבה שבדברים אלו, שכיון שציוויה תורה שיכתבו, הרי ממילא אם אומרו על פה מבטל את דין כתיבתם.

ולפי זה יש לומר שכל זה שייך רק באופן שאומרו בלשון הקודש, שכיון שאומרו באופן הראוי לכתיבה בספר ואינו כותבו על ספר אלא אומרו על פה, בזה הוא מבטל אין דין הכתיבה, ועובר משום 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה'. אבל באופן שהספר כתוב בלשון אחר, אף שבעצם כתיבת הספר עבר על איסור מצד מה שלא התייח לכתוב את הספרים אלא יוונת, אבל כשקורא עתה בספר אינו עובר על איסור, כיון שאינו קוראו בלשון הראויה לכתיבה בספר.

אבל הרב פור"ת סובר כדעת התוספות בתמורה שדין 'דברים שבכתב א"א רשאי לאומרו ע"פ' הוא דין בפני עצמו, שעל דברי תורה נאמרו שני דינים, דין כתיבה ואיסור אמירה על פה, ולכן סובר הרב פור"ת שאף אם כתובים בכל לשון סוף סוף הרי הוא לומד דברי תורה על פה – ואף זה בכלל איסור האמירה על פה.

וכיון שזה טעמו של הרב פור"ת הרי ממילא נפלה ראיית התוספות כנגדו מדמתרגם רב יוסף, שהרי רב יוסף תרגם נביאים, ואילו לדעת הרב פור"ת שאיסור האמירה על פה הוא איסור נפרד מציווי הכתיבה, הרי כלל לא נאמר איסור זה בנביאים, וכמו שביאר הגרי"ז בדעת התוספות בתמורה.

והגרי"ד סולובייצ'יק (הו"ד בחידושי הגרי"ז סוטה מ:) כתב לחדש ולחלק בין דין 'דברים שבכתב א"א רשאי לאומרו על פה, לדין דברים שבע"פ א"א רשאי לכותבם. שכן בגמרא בתמורה מובאות שתי דרשות א' דרשת מתורגמן של ריש לקיש, מהכתוב 'כתוב לך' ב' דרשת תנא דבי רבי ישמעאל, מתיבת 'אלה' – אלה אתה כותב אבל אין אתה כותב הלכות. וצריך ביאור מה חידש תנא דבי רבי ישמעאל בדרשתו מתיבת 'אלה'. ורצה הגרי"ד לחדש שאכן שני דינים נאמרו כאן א' הדין הנלמד מהפסוק 'כתוב לך' שממנו לא נלמד איסור אלא רק דין כתיבה אשר מתוכו למדנו גם על צורת הלימוד שתהיה מן הכתב, ובדין זה חידש התו"י שאינו אלא לכתחילה. ב' דין נוסף על איסור כתיבת תורה שבעל פה, שאיסור זה הוא דרשה גמורה, ועליו אמרו שם בגמרא 'כותבי הלכות כשורף התורה'.

על פי דבריו יש לבאר קושיית המהרש"א על דברי התוספות בבבא קמא, כיצד פירשו התוספות שרב יוסף קרא תרגום כיון ש'עת לעשות לה' הפרו תורתך, והלא מבואר בגמרא בגיטין שלדעת רב יוסף אין אומרים כן ואסור לקרוא בספר אפטרותא בשבת כיון שלא ניתן ליכתב. ולדברי הגרי"ד יש לומר שלגבי הדין הראשון שאינו איסור גמור אלא רק מדיני הכתיבה [יעוין בדברי הגרי"ד שם שביאר כך בדעת התוספות ישנים שאינו אלא 'מצוה מן המובחר'] מודה גם רב יוסף להיתר של עת לעשות לה', וכפי שמצאנו בגמרא בברכות שנאמר היתר זה ולית מאן דפליג.

"באופן

אחד יש

לומר

שנאמרו

שני דינים

בתורה א'

דין כתיבה

ב' איסור

לימוד על

פה. אכן יש

לפרש שלא

נאמר כאן

אלא דין

כתיבה, ודין

הכתיבה

עצמו אוסר

'אמירה על

פה"'

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

קדושי שמחת
תורה תשפ"ד

ולישועת כלל ישראל
במהרה